

III Ogólnopolska Konferencja Naukowa
„Polska Ludowa” 1944-1989.
Geneza – Stabilizacja – Kryzys – Upadek

Abstrakty

III Ogólnopolska Konferencja Naukowa
„Polska Ludowa” 1944-1989.
Geneza – Stabilizacja – Kryzys – Upadek

Abstrakty

Redakcja:
Beata A. Nowak
Monika Maciąg

Lublin 2018

III Ogólnopolska Konferencja Naukowa
„Polska Ludowa” 1944-1989. Geneza – Stabilizacja – Kryzys – Upadek
Lublin, 12 maja 2018 r.

Abstrakty

Redakcja:

Beata A. Nowak
Monika Maciąg

Skład i łamanie:

Monika Maciąg

Projekt okładki:

Marcin Szklarczyk

© Copyright by Fundacja na rzecz promocji nauki i rozwoju TYGIEL

ISBN 978-83-65272-80-5

Wydawca:

Fundacja na rzecz promocji nauki i rozwoju TYGIEL
ul. Głowackiego 35/348
20-060 Lublin
www.fundacja-tygiel.pl

Komitet Naukowy:

- **dr Łukasz Lewkowicz**, Zakład Myśli Politycznej, Wydział Politologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
- **dr Dorota Litwin-Lewandowska**, Zakład Filozofii i Socjologii Polityki, Wydział Politologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
- **Anna Fic-Lazor**, Dyrektor Muzeum Zamojskich w Kozłówce

Komitet Organizacyjny:

- Beata A. Nowak
- Kamil Maciąg
- Monika Maciąg
- Agnieszka Pytka
- Karolina Lewczuk
- Paulina Szymczyk
- Marcin Szklarczyk

Organizator:

Fundacja
TYGIEL

Patronat Honorowy:

SŁAWOMIR SOSNOWSKI
MARSZAŁEK
WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Spis treści

Wystąpienie Gościa Honorowego

<i>Muzeum Zamoyskich w Kozłówce i Galeria Sztuki Socrealizmu – historia i współczesność</i>	9
---	---

Wystąpienia Uczestników

„Deszcze niespokojne”, czyli przejawy propagandy w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na przykładzie serialu Czterej Pancerni i Pies	13
Działalność i funkcjonowanie legalnych partii w Żyrardowie w latach 1945-1948.	14
Granica na Odrze i Nysie Łużyckiej w stosunkach PRL-USA (1956-1970)	15
Kościół Greckokatolicki i jego wierni w latach 1944-1989	16
Między państwem a społeczeństwem – miejsce i rola szkoły w systemie PRL.....	17
„Na co w kolejce tej czekasz?/ Na starość, na starość, na starość/ (...) Co kupisz, gdy dojdiesz?/ Zmęczenie, zmęczenie, zmęczenie”, czyli zakupy spożywcze w PRL w latach 1976-1989	18
Obraz życia politycznego i społecznego na łamach „Ziemi Lubuskiej”	19
Pamięć o Edwardzie Gierku wśród starszego pokolenia i postrzeganie epoki gierkowskiej przez młodsze pokolenie.....	20
Problem wznoszenia obiektów sakralnych w „Polsce Ludowej” na przykładzie budowy kaplicy w Machorach	21
„Regulacja poprzez kryzys” – mechanizm wymiany elit partyjnych a rola prowokacji w kreowaniu kryzysów społeczno-politycznych. Casus Grudnia 1970.....	22
„Rodowody niepokornych” Bohdana Cywińskiego apelem do polskich inteligentów w czasach późnego PRLu	23
Satyra w służbie „odwilży”. Ingerencje cenzury w łódzkiej „Kronice”	24
Trust partyjny w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Niemieckiej Republice Demokratycznej.....	25

Tygodnik Powszechny w roku 1945, jako pismo polskiej inteligencji katolickiej – próba charakterystyki	26
Ustawa o wolności gospodarczej tzw. Wilczka w porównaniu z Ustawą o swobodzie działalności gospodarczej w perspektywie transformacji Polski Ludowej na ustrój gospodarki wolnorynkowej	27
„W naszym aparacie powiatowym towarzysze wyobcowali się z klasy, z której pochodzą”. Kontrole Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie w Komitetach Powiatowych PPR na Lubelszczyźnie w latach 1945-1948.....	28
Wpływ reform gospodarczych w okresie transformacji systemowej na polskie społeczeństwo. Trudna droga do spójności społeczno-ekonomicznej	29
Indeks Autorów	31

Wystąpienie Gościa Honorowego

Anna Fic-Lazor

Dyrektor Muzeum Zamoyskich w Kozłówce

*Muzeum Zamoyskich w Kozłówce i Galeria Sztuki
Socrealizmu – historia i współczesność*

Wystąpienia Uczestników

„Deszcze niespokojne”, czyli przejawy propagandy w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na przykładzie serialu Czterej Pancerni i Pies

Kacper Jurek, kacper.jurek93@gmail.com, Katedra Kryminalistyki, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Jagielloński

Przez cały okres istnienia Polski Ludowej władza borykała się z istotnym problemem jakim, był brak poparcia społecznego. W celu poprawy wizerunku polityczni dygnitarze swoimi działaniami starali się ukierunkować postawy społeczne w przychylny dla nich sposób. Niestety stosowane przez nich środki rzadko dotyczyły realnych prób poprawy sytuacji wewnętrznej państwa, zazwyczaj ograniczając się do wzmożonej manipulacji emocjonalnej i intelektualnej, której wyrazem była przenikająca wszystkie aspekty życia, wszechobecna propaganda.

W referacie dokonano analizy, zrealizowanego w latach 1966-1970, serialu historyczno-przygodowego Czterej Pancerni i Pies, pod kątem jego rzetelności historycznej i ewentualnych zabiegów propagandowych. Autor podjął próbę wskazania przypadków manipulacji historycznej przybierającej formę świadomego wypaczania, a niekiedy całkowitego pomijania istotnych faktów mającego na celu zmianę nastawienia społecznego względem panującego systemu. W swoich rozważaniach autor powołał się na elementarną wiedzę historyczną oraz wydane po 1989r. podręczniki szkolne poruszające problematykę historii okresu II wojny światowej. W celu podsumowania wystąpienia autor dokonał krótkiego zestawienia zastosowanych w Czterech Pancernych zabiegów propagandowych z przejawami manipulacji w dwóch innych poruszających kwestie historyczne produkcjach filmowych okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej – Westerplatte (1967) reż. Stanisława Różewicza i Jak rozpętałem drugą wojnę światową (1969) reż. Tadeusza Chmielewskiego. Przeprowadzone badania pozwoliły na dokonanie kompleksowej analizy przejawów propagandowej manipulacji faktami historycznymi w polskiej kinematografii fabularno-historycznej XX w.

Działalność i funkcjonowanie legalnych partii w Żyrardowie w latach 1945-1948

***Daniel Siemiński**, daniel-sieminski@wp.pl, Instytut Nauk Historyczny, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*

Żyrardów to miasto robotnicze znajdujące się w regionie Zachodniego Mazowsza. Autor w swojej pracy przedstawił etapy kształtowania się władzy ludowej w Żyrardowie, a przede wszystkim ukazał funkcjonowanie PPS i PPR. Przedział czasowy to lata 1945-1948, czyli czas od wkroczenia armii sowieckiej do powstania PZPR. W pracy zostały zawarte informacje o strukturze tych partii ich problemy oraz najważniejsza działalność między innymi w ramach Miejskiej Rady Narodowej. Żyrardów jeszcze przed wojną był ośrodkiem, w którym PPS miała dużo zwolenników, jednak po wojnie partia skupiła tylko 47 członków, reszta funkcjonowała w ramach podziemnego PPS. Charakterystycznym zjawiskiem dla miasta robotniczego była walka o posady i wzajemna rywalizacja między poszczególnymi partiami. W przypadku PPS została ukazana działalność indoktrynacyjna wśród młodzieży i robotników przez funkcjonowanie Komitetu Fabrycznego. Drugą partią znajdującą swoją charakterystykę w artykule to PPR. Po tym jak Armia Czerwona wkroczyła do Żyrardowa ujawniło się 60 członków tej partii. Główna aktywność żyrardowskiej PPR według autora koncentrowała się na trzech aspektach: organizacji i rozbudowie partii, tworzeniu aparatu państwowego oraz tworzeniu organizacji mogących pomóc w zdobywaniu władzy. Okazało się jedno, że jednym z poważniejszych problemów tej partii były stosunki między nią a UBP. Członkowie egzekutywy uważali, że UBP powinien oprzeć się na partii, a tymczasem ten chciał się od niej uniezależnić. Bardzo ważnym wątkiem znajdującym się w artykule są relacje między PPR i PPS – współpraca, ale również konflikty. Szczególnym czasem według autora był okres przed powstaniem PZPR. W tym okresie przybywali na posiedzenia Komitetu Miejskiego do Żyrardowa z referatami politycznymi różni działacze wojewódzcy, którzy mimo mówienia o różnicach między PPR, a PPS informowali słuchaczy o błędach w prowadzonej polityce (publicznie oskarżano również żyrardowskich działaczy Agnieszkę Tomaszewską i Macieja Kułakowskiego, którzy mieli być głównymi sprawcami zatargów z żyrardowskim PPR) a przede wszystkim słuchacze informowani byli o słuszności zjednoczenia. W końcowej części artykułu autor przedstawił informacje o PSL.

Granica na Odrze i Nysie Łużyckiej w stosunkach PRL-USA (1956-1970)

Krzysztof Siwek, *krzysztof.siwek@uwr.edu.pl*, Instytut Historyczny, Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych, Uniwersytet Wrocławski, www.hist.uni.wroc.pl

Celem referatu było przedstawienie roli granicy polsko-niemieckiej na Odrze i Nysie Łużyckiej w stosunkach politycznych między PRL i Stanami Zjednoczonymi w latach 1956-1970.

Zwrócono w nim uwagę, że początek rządów Władysława Gomułki przyniósł pewne otwarcie w stosunkach władz komunistycznych z Zachodem, w których kwestia uznania przez zachodnie mocarstwa ostateczności przebiegu granicy z Niemcami miała dla nowego kierownictwa PZPR kluczowe znaczenie. Ponieważ Stany Zjednoczone od 1945 r. nie uznawały oficjalnie kształtu granicy wzdłuż Odry i Nysy Łużyckiej z uwagi na swoje sojusznicze zobowiązania wobec RFN, władze PRL chciały wpłynąć na zmianę stanowiska Waszyngtonu w tej sprawie. Dyplomacja polska uważała bowiem, że potwierdzenie przez USA kształtu granicy polsko-niemieckiej osłabiłoby ambicje RFN na rzecz rewizji terytorialnej kosztem Polski po ewentualnym zjednoczeniu Niemiec. Dążenie Gomułki do porozumienia z USA w kwestii granicy zachodniej nie było jednak przejawem samodzielności politycznej Polski, ale wynikało z jej uzależnienia od ZSRR wpisującego sprawę granicy w kontekst zimnej wojny.

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że chociaż dyplomacji polskiej nie udało się uzyskać oficjalnej deklaracji amerykańskiej o trwałości granicy zachodniej, to jednak w połowie lat 60. rząd USA ogłosił potrzebę uznania nienaruszalności powojennych granic w Europie jako warunku wstępnego zjednoczenia Niemiec. Okazało się również, że polskiemu kierownictwu komunistycznemu zależało w największym stopniu na uznaniu przez Zachód legalności NRD, co potwierdzałoby trwałość zachodniej granicy PRL. Interesom Warszawy sprzyjała zatem polityka „odprężenia” w stosunkach Wschód-Zachód w ramach której Waszyngton pogodził się z podziałem Europy wzdłuż Łąby w imię dialogu z państwami komunistycznymi. Ten krok otworzył jednocześnie drogę nie tylko do poprawy stosunków krajów Europy Środkowo-Wschodniej z USA, ale umożliwił zawarcie w grudniu 1970 r. traktatu między Polską i RFN.

Kościół Greckokatolicki i jego wierni w latach 1944-1989

Mariia Biletska, *maria.bilecka@op.pl*, Wydział Nauk Humanistycznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Celem pracy było przedstawienie w zwięzły sposób dziejów Kościoła Greckokatolickiego w Polsce w latach 1944-1989, będącego przykładem funkcjonowania w warunkach komunistycznego państwa małej grupy wyznaniowej. Rok 1944 oznacza początek likwidacji struktur cerkiewnych z 1939 r., natomiast rok 1989 początek przemian ustrojowych oraz zmianę polityki wyznaniowej państwa polskiego, które umożliwiły ponowną legalną działalność Kościoła bizantyjsko-ukraińskiego. Wspólnota greckokatolicka istniejąca od XVI wieku, stanowiła istotny element mozaik wyznaniowej i etnicznej zarówno pierwszej jak i drugiej Rzeczypospolitej. Po II wojnie światowej, w wyniku przesiedleń oraz polityki religijnej władz komunistycznych na terenie Polski Ludowej pozostała nikła część jego wyznawców. Autorka wykorzystała dostępną literaturę dotyczącą podejmowanego zagadnienia, materiał źródłowy w postaci dostępnych dokumentów oraz opublikowanych relacji kapłanów greckokatolickich posługujących duszpastersko w omawianym okresie. Na podstawie zgromadzonych informacji omówiono zagadnienia związane z terytorium, na którym funkcjonował Kościół greckokatolicki, losów jego wiernych oraz działalności duchowieństwa greckokatolickiego w Polsce Ludowej. Przedstawiono działania władz państwowych mające na celu likwidację grekokatolicyzmu w Polsce z jednej strony, z drugiej zaś działania Kościoła mające na celu się temu przeciwstawić. Ukazano także zabiegi hierarchów rzymskokatolickich, mające na celu ratowanie siostrzanego Kościoła przed zupełną zagładą oraz relacje między duchowieństwem oraz wiernymi obu obrządków katolickich w Polsce Ludowej.

Między państwem a społeczeństwem – miejsce i rola szkoły w systemie PRL

Antoni Kalka, *antk@x.wp.pl*, *Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu, Wydział Nauk Pedagogicznych, www.dsw.edu.pl*

W wystąpieniu przedstawiono szkołę, jako instytucję będącą integralną częścią systemu szkolnego, wchodzącego w skład systemu oświaty i wychowania. System edukacyjny jest jednym z instrumentów polityki państwa służącym osiągnięciu zamierzonych celów. Natomiast efekty działania tegoż systemu oddziałują na państwo poprzez powołane instytucje, wyedukowane elity i wykształcone społeczeństwo. Ten uproszczony schemat stanowi dynamiczny układ, w którym komponenty sprawcze (państwo) i wykonawcze (szkoły) pełnią określone role przy ustawicznej wzajemnej zależności.

W pracy podjęto próbę wglądu w skomplikowany proces relacji pomiędzy państwem i społeczeństwem za pośrednictwem szkoły. Pozwala to odpowiedzieć na pytanie, jakie były cele polityki państwa w odniesieniu do szkoły, i jakie postawiono jej zadania? Czy szkoła może być niezależna od ustroju, który ją powołał, wyposażył w uprawnienia wobec społeczeństwa, i który utrzymuje tę instytucję jako instrument ogólnej polityki oświatowej?

Przywołany w wystąpieniu materiał faktograficzny nie odpowiada oczywiście bezpośrednio na postawione pytania, ale pozwala na wysnuć wniosków i ich uzasadnienie. Zgromadzony materiał, przedstawiający wysiłek państwa włożony w odbudowę i rozwój szkolnictwa w powojennej Polsce, pozwala wnioskować, że obszar ten był jednym z głównych priorytetów państwa także w kwestii społecznej. Wysiłek ten nie był spektakularną akcją czy deklaracją obliczoną na sukces wyborczy, lecz wieloletnim procesem, konsekwentnie prowadzonym także wtedy, kiedy kwestie ustrojowe były już przesądzone.

„Na co w kolejce tej czekasz?/ Na starość, na starość, na starość/ (...) Co kupisz, gdy dojdiesz?/ Zmęczenie, zmęczenie, zmęczenie”, czyli zakupy spożywcze w PRL w latach 1976-1989

Barbara Łochowska, *basia.lochowska@gmail.com*, *Studenckie Koło Naukowe Historyków UW, Wydział Historyczny, Uniwersytet Warszawski*

Zakupy w PRL w latach 1976-1989 były często przykrym i czasochłonnym obowiązkiem. Słowa Ernesta Brylla, śpiewane przez Krystynę Prońko w utworze Psalm dla stojących w kolejce: Co kupisz, gdy dojdiesz?/- Zmęczenie, zmęczenie, zmęczenie, obrazują atmosferę tamtych lat. Przed sklepami gromadziły się kolejki klientów, a na półkach sklepowych brakowało podstawowych produktów spożywczych. Swoistą ikoną stał się ocet – jedyny produkt, który można było bez problemu zakupić.

Celem niniejszej pracy jest nie tylko scharakteryzowanie powszechnie występującego zjawiska kolejek, ale przede wszystkim próba odpowiedzi na pytanie, jak wyglądało codzienne robienie zakupów spożywczych w Polsce w latach 1976-1989.

W pracy zostały poruszone kwestie dotyczące zarówno klientów, jak i pracowników handlu podczas codziennych zakupów oraz emocji, które im towarzyszyły. Zaprezentowane zostały również strategie przetrwania (w tym przypadku użycie tego określenia nie jest hiperbolizacją), które były podejmowane przez kupujących i sprzedawców, by zapewnić byt sobie i swojej rodzinie. Ludzie „kombinowali” na różne sposoby (często nie zgodnie z literą prawa), by utrzymać poziom, na którym żyli i często szukając sposobu, by uniknąć stania w kolejkach. Sieci społeczne, spryt, czy wytrwałość – były to niezbędne elementy do poradzenia sobie ze skutkami gospodarki centralnie planowanej oraz podejmowanych przez władze działań, takich jak podwyżki cen żywności, czy reglamentacja niektórych produktów. Dla zrozumienia tych zjawisk niezbędne było pochylenie się nad stanem gospodarki kraju oraz jej przełomowymi momentami, które wpłynęły na to, co znajdowało się na sklepowych (pustych) półkach.

Obraz życia politycznego i społecznego na łamach „Ziemi Lubuskiej”

*Przemysław Słowiński, Zakład Kulturoznawstwa, Wydział Humanistyczny,
Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim*

„Ziemia Lubuska” była drugim systematycznie ukazującym się tytułem informacyjnym pełniącym rolę, podobnie jak jej poprzedniczka „Ziemia Gorzowska”, organu informacyjnego miejscowego Oddziału Informacji i Propagandy. Swoim zasięgiem obejmowała obszar Ziemi Lubuskiej, stanowiącej wówczas administracyjnie część Wielkopolski. Analiza treści oraz poziomu edytorskiego omawianego pisma pozwala uwidocznic znaczące różnice pomiędzy nim a pismami ukazującymi się np. w Poznaniu. Tytuł w założeniach miał być lokalnym wydawnictwem, w którym prezentowałyby, jako główne zagadnienia o istotnym znaczeniu dla mieszkańców tego regionu, jednakże zachodzące zmiany w kolejnych numerach oddalały jego treści od bieżących spraw mieszkańców. Publikowane teksty stawały się materiałami omawiającymi w szerszym kontekście sprawy o charakterze ogólnym bez miejscowego kolorytu. Nie bez znaczenia był zapewne fakt, że redakcję przeniesiono z Gorzowa do Poznania, a to w naturalny sposób zmieniało perspektywę postrzegania toczącego się życia tak w centrum regionu jak i pozostałych jego częściach. Celem pracy było ukazanie życia społecznego i politycznego na obszarze terenów włączonych w zarząd Polski w 1945 roku z perspektywy publikacji prasowych analizowanego tytułu oraz wskazanie zmian zachodzących w okresie ukazywania się periodyku. Do dziś zachowało się niewiele egzemplarzy tej gazety, ponadto ukazywała się krótko, ale i tak stanowi ona istotny element związany z historią prasy gorzowskiej jak również regionu lubuskiego.

Pamięć o Edwardzie Gierku wśród starszego pokolenia i postrzeganie epoki gierkowskiej przez młodsze pokolenie

Krystian Pachucki-Włosek, krystian.pachucki97@gmail.com, Instytut Rosji i Europy Wschodniej, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Uniwersytet Jagielloński

Głównym problemem wystąpienia było przedstawienie opinii Polaków na temat rządów Edwarda Gierka przypadających na okres od grudnia 1970 roku do września 1980 roku. Celem wystąpienia było ukazanie wyników badań przeprowadzonych na ponad 200 osobowej grupie respondentów w kategorii wiekowej 18-80+. Badania zawierają podział na kategorię wiekową, w celu przedstawienia opinii części społeczeństwa pamiętającego epokę gierkowską, i młodzieży posiadającej wiedzę teoretyczną na temat tego okresu w historii Polski. Ukazują pogląd na kwestię budowy „Drugiej Polski”. Ocenia słuszność posunięć pierwszego sekretarza Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Badania ukazują podstawowe zdobycze społeczeństwa polskiego w latach siedemdziesiątych. W celu potwierdzenia autentyczności wyników, zostały zestawione z innymi ankietami przeprowadzanymi przez duże polskie gazety. Całość rozważań potwierdzona została poprzez porównanie popularności Gierka ze znanymi politykami, którzy sprawowali ważne stanowiska w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i III Rzeczypospolitej. Porusza kwestię odwoływania się przez ówczesne elity do osiągnięć z lat 1971-1980. Sprawdza pamiętliwość polskiego społeczeństwa najgorętszych przemówień działacza katowickiej organizacji partyjnej, następnie ogólnopolskiej. Główne wnioski ukazują popularność I sekretarza wśród starszego i młodszego pokolenia. Założeniem do dalszych badań jest próba pochylenia się nad przyczyną popularności Gierka wśród młodszej grupy wiekowej społeczeństwa polskiego.

Problem wznoszenia obiektów sakralnych w „Polsce Ludowej” na przykładzie budowy kaplicy w Machorach

Katarzyna Kumor, kumor2@op.pl, Studenckie Koło Naukowe Przyjaciół Armii Krajowej, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, www.ujk.edu.pl

Wznoszenie obiektów sakralnych stanowiło jeden z ważniejszych celów Kościoła katolickiego na ziemiach polskich od czasów rozpoczęcia procesu chrystianizacji. Rozwijanie działalności duszpasterskiej pozwalało osiągnąć wpływ na kształtowanie życia społecznego i kulturalnego społeczeństwa. W XX w. Kościół poddany został ciężkiej próbie. W czasie hitlerowskiej okupacji doszło do zniszczenia ok. tysiąca świątyń, co wpłynęło na utrudnienia w organizacji życia religijnego. Ograniczanie wpływów Kościoła stało się celem komunistów, którzy po II wojnie światowej przejęli rządy w Polsce. Dążyli oni do wykluczenia Kościoła z życia publicznego i obecności religii w życiu wiernych. Ze względu na brak wystarczającej władzy by zamykać świątynie, ich działania skierowane były na ograniczanie rozbudowy sieci parafialnej poprzez uniemożliwienie wznoszenia nowych kościołów i kaplic. Polityka ta stanowiła jeden z głównych elementów walki z Kościołem. W pierwszych latach powojennych władze PRL okazywały pomoc przy odbudowie świątyń o charakterze zabytkowym. Wraz z umocnieniem się systemu komunistycznego i pogorszeniem stosunków z władzami kościelnymi, ograniczono wsparcie dla renowacji obiektów sakralnych. Wstrzymanie nowych inwestycji kościelnych nastąpiło w początku lat pięćdziesiątych. Chwilowa „odwilż”, która nastąpiła po Październiku’56, przyniosła poprawę w relacjach państwo – Kościół, czego przejawem były licznie udzielane pozwolenia na budowę kościołów. Ta sytuacja szybko uległa pogorszeniu. Cofnięcie pozwoleń, wstrzymanie prac budowlanych czy trudności z uzyskaniem zezwolenia stały się charakterystycznym elementem polityki władz państwowych. Pomimo tych ograniczeń udało się doprowadzić do realizacji wielu inwestycji sakralnych. Jedną z nich była kaplica w Machorach (parafia Żarnów, pow. opoczyński). Wystąpienie stanowiło próbę przedstawienia, w oparciu o zachowane materiały archiwalne, okoliczności wzniesienia tamtejszej kaplicy i trudności temu towarzyszących.

„Regulacja poprzez kryzys” – mechanizm wymiany elit partyjnych a rola prowokacji w kreowaniu kryzysów społeczno-politycznych. Casus Grudnia 1970

Piotr Drzewiecki, pedroprojekt@gmail.com, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Jagielloński, www.uj.edu.pl

Zuzanna Daszkiewicz, zuza@work.home.pl, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Jagielloński, www.uj.edu.pl

Periodyzacja okresu istnienia PRL dokonuje się poprzez tzw. polskie miesiące kryzysy społeczno-polityczne, tworzące specyficzny kalendarz zawierający m.in. Październik, Marzec czy Grudzień. Wydarzenia te charakteryzował złożony wymiar: ekonomiczny – wynikający z permanentnej nieefektywności gospodarki planowej, społeczny – związany z dążeniem do liberalizacji systemu oraz wreszcie kryzys polityczny. Ten ostatni wydaje się być najbardziej dostrzegalny w Grudniu 1970, gdy wewnątrz PZPR rozpoczęła się walka o władzę. Celem pracy było zbadanie możliwej zależności pomiędzy protestami robotniczymi na Wybrzeżu a rywalizacją o przejęcie władzy na najwyższych szczeblach aparatu partyjnego. Pod względem metodologicznym, analiza historiograficzna i źródłowa skłania do zastanowienia nad rolą polityczno-policyjnej prowokacji, która prowadząc do radykalizacji nastrojów społecznych, uzasadniała konieczność przemian na stanowisku Pierwszego Sekretarza. Odpowiedzi na pytania czy podwyżka cen oraz późniejsze działania „sił porządkowych” miały doprowadzić do kompromitacji ekipy Władysława Gomułki wydaje się złożona. Chaos informacyjny mógł zostać wytworzony celowo, a niejednokrotnie informacje z Wybrzeża były fałszowane, co miało faktyczny wpływ na wydanie decyzji o użyciu broni palnej. Autorzy starają się podkreślić rolę tajnych służb oraz zakulisowych działań. Stronicy zarówno Gierka i Moczara wiedzieli, że w realnym socjalizmie do dokonania zmiany na stanowisku Pierwszego Sekretarza potrzebny jest konflikt społeczny. Kluczowym zagadnieniem jest udział w przesileniu politycznym działaczy partyjnych, m.in: F.Szlachcica czy S. Kociołka. Kryzys roku 1970 wykazał, że aparat komunistyczny tkwi w pułapce własnej dogmatyczności. Ujawnianie, a nawet samo występowanie konfliktów było sprzeczne z założeniami ideologicznymi. Mechanizm tzw. regulacji poprzez kryzys, pozwalał na dokonanie zmian personalnych na kluczowych stanowiskach w państwie, w którym nie występowały cykle wyborcze.

„Rodowody niepokornych” Bohdana Cywińskiego apelem do polskich inteligentów w czasach późnego PRLu

Marta Cetera, *marta.sowa@interia.eu*, Wydział Filozoficzny, Akademia „Ignatianum”, *www.ignatianum.edu.pl*

W pracy przedstawiono analizę historyczno-politycznych esejów Bohdana Cywińskiego zawartych w zbiorze „Rodowody niepokornych” w kontekście sytuacji politycznej i społecznej lat 70. XX. wieku. Analiza została poprzedzona gruntownymi rozważaniami odnoszącymi się zarówno do okoliczności powstania i wydania zbioru, pomimo niesprzyjającej sytuacji politycznej, jak również biografii Cywińskiego, mającej znaczący wpływ na ostateczny kształt „Rodowodów niepokornych”. „Rodowody niepokornych” wydane w latach 70. ubiegłego stulecia traktują o postawach polskich inteligentów przełomu XIX i XX wieku; pozornie zdają się być podręcznikiem historii. Zyskując miano biblii opozycji stały się inspiracją licznych działań o charakterze opozycyjnym. Przeprowadzona, w kontekście sytuacji politycznej i społecznej tamtego okresu, analiza treści pozwoliła dostrzec znaczne analogie z okresem zaborów. Główny cel pracy stanowi interpretacja prezentowanych przez Cywińskiego postaw polskich inteligentów wobec sytuacji zaborów, w kontekście nowej rzeczywistości. „Rodowody niepokornych” rozumiane jako swoistego rodzaju drogowskaz, w okresie późnego PRL-u wyznaczyły polskim inteligentom nowe zadania. Praca stanowi odpowiedź na szereg pytań pojawiających się wokół kwestii podjęcia oraz realizacji tych zadań. Jednocześnie referat odnosi się, do towarzyszących kolejnym wydaniom „Rodowodów niepokornych”, dyskusji, poszukując uzasadnienia dla twierdzenia, iż zawarte w nich treści są aktualne niezależnie od panującej sytuacji społecznej i politycznej.

Satyra w służbie „odwilży”. Ingerencje cenzury w łódzkiej „Kronice”

Katarzyna Smyczek, *smyczekkatarzyna@gmail.com*, Zakład Literatury Polskiej XX i XXI wieku, Instytut Filologii Polskiej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Łódzki, www.uni.lodz.pl

Tematyka referatu oscyluje wokół roli jaką pełnili peerelowscy cenzorzy w procesie tworzenia tekstów satyrycznych. Materiał badawczy stanowią dokumenty ingerencji Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i widowisk w Łodzi w utwory satyryczne zgłoszone do publikacji na łamach łódzkiego dwutygodnika społeczno-literackiego „Kronika” w latach 1955-1957. Teksty satyryczne są szczególnie ciekawym materiałem badawczym, ponieważ ze swej natury charakteryzowały się dynamiką, powstawały z inspiracji i w odpowiedzi na sytuację społeczno-polityczną kraju, odnosiły się często „na gorąco” do żywo komentowanych powszechnie problemów i bolączek społeczeństwa. Twórca tekstu satyrycznego mógł zatem liczyć na spontaniczną reakcję czytelników bądź widzów, wynikającą ze zrozumienia aluzji czy sugestii. Czasem wystarczyło jedno słowo, by porozumienie to było możliwe. Istotny stawał się zatem język ezopowy, szczególnie silnie obecny właśnie w tego typu tekstach, język humorystyczny, niekiedy prześmiewczy, często przesiąknięty ironią. Jako taki uchodził za szczególnie „niebezpieczny” dla urzędników kontroli słowa. Mógł bowiem stawiać władzę i jej poczynania w krzywym zwierciadle, naruszać jej autorytet. Wobec powyższego teksty satyryczne musiały znaleźć się pod szczególnym nadzorem cenzorów. Celem pracy było zaprezentowanie zabiegów, jakimi posługiwali się autorzy tekstów, by nawiązać kontakt z czytelnikiem, a także przywrócić pierwotnej wersji ocenzurowanego tekstu poprzez swoistą pracę palimpsestową – „zeskrobanie” cenzorskiego ołówka. Ważny aspekt pracy stanowi również szeroki edytorski komentarz do utworu, który pozwala przywrócić mu sensy przez dzisiejszych odbiorców niezrozumiałe, co wynika z osadzenia tekstu w realiach socjalistycznego państwa.

Trust partyjny w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Niemieckiej Republice Demokratycznej

*Łukasz Wielgosz, @gmail.com, Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa,
Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Śląski w Katowicach, www.inpidz.us.edu.pl*

W Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Niemieckiej Republice Demokratycznej, inaczej niż w większości państw bloku wschodniego, ukształtował się socjalistyczny system wielopartyjny. Na ówczesnej polskiej i wschodniemieckiej scenie partyjnej obok partii marksistowsko-leninowskiej występowały inne podmioty polityczne. Mimo to, taka wielopartyjność nie miała wiele wspólnego z tą znaną w państwach demokratycznych. Wszystkie „partie sojusznicze” uznawały kierowniczą rolę partii komunistycznej, a przeprowadzane wybory nie miały wiele wspólnego z tymi organizowanymi „na Zachodzie”. Pomimo występowania wielopartyjności system ten był nierywalizacyjny.

Chcąc dokonać opisu systemów partyjnych PRL i NRD najczęściej używa się określenia „system partii hegemonicznej”, podkreślając zależności między partią hegemoniczną a partiami sojuszniczymi. Warto jednak dokonać głębszej analizy politycznej rzeczywistości w PRL i NRD, aby odpowiedzieć na dwa pytania. Po pierwsze, czy ówczesne partie i inne podmioty „o atrybutach partii” (poza Polską Zjednoczoną Partią Robotniczą i Socjalistyczną Partią Jedności Niemiec) rzeczywiście były pozbawione wszystkich atrybutów konkurencyjności? Po drugie, czy w omawianym systemie partie miały jakieś możliwości rywalizacji z hegemonem? Warto przyjrzeć się takim kwestiom jak np. kontrola kanałów dystrybucji informacji politycznej czy też bariery wejścia na rynek partii politycznych.

Aby odpowiedzieć na te pytania należy najpierw dokonać przeglądu typologii systemów partyjnych i rozważyć, która z propozycji będzie stanowić użyteczne narzędzie badawcze. W wyniku przeprowadzonej analizy stwierdzono, że aby w pełni oddać specyfikę konkurencyjności partii w nierywalizacyjnym systemie partyjnym należy również wykorzystać modele konkurencji partii politycznych.

Tygodnik Powszechny w roku 1945, jako pismo polskiej inteligencji katolickiej – próba charakterystyki

Mirosław Dariusz Karpiński, dagomir@poczta.fm, Zakład Historii Społecznej XX wieku, Instytut Historii, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, www.umcs.pl

„Tygodnik Powszechny” – z podtytułem dookreślającym – „Katolickie pismo społeczno-kulturalne”, został wydany po raz pierwszy w niedzielę 24 marca 1945 roku. Tygodnik otoczony był pieczęcią Kurii Książecko – Metropolitalnej w Krakowie. Posiadał asystenta kościelnego w osobie ks. Jana Piwowarczyka, będącego zarazem jego pierwszym redaktorem naczelnym. Na tle ukazujących się w 1945 roku innych pism o proweniencji katolicko – społecznej: tygodnika „Dziś i Jutro” i „Tygodnika Warszawskiego”, tygodnik krakowski nie zajmował bezpośredniej politycznej postawy wobec nowej władzy. Ze względu na znane postaci polskiego życia naukowego, kulturalnego i politycznego publikujących na łamach krakowskiego pisma (m.in. Stanisław Kutrzeba, Artur Górski, Juliusz Osterwa, Tadeusz Kudliński, ks. Jan Piwowarczyk, Jerzy Turowicz,), wokół Redakcji uformowało się specyficzne środowisko intelektualne – mające początkowo realny wpływ na formowanie się opinii i poglądów w powstającym z pożogi wojennej społeczeństwie polskim. W pracy została podjęta próba określenia cech charakterystycznych środowiska intelektualnego „Tygodnika Powszechnego” u samego początku jego powstania. Została dokonana analiza publicystyki dotyczącej: spraw polskiego życia społecznego (zarówno w aktualnym momencie historycznym, jak też przedwojennym); Kościoła katolickiego oraz katolickiej nauki społecznej; rozrachunków z okresem okupacji ziem polskich; kształtu i modelu odradzającej się kultury i nauki polskiej; stosunku do „nowego modelu” inteligencji polskiej, kształtowanego według wzorca sowieckiego.

Ustawa o wolności gospodarczej tzw. Wilczka w porównaniu z Ustawą o swobodzie działalności gospodarczej w perspektywie transformacji Polski Ludowej na ustrój gospodarki wolnorynkowej

*Jan Akimenkow, akim60@wp.pl, Wydział Prawa Administracji i Ekonomii,
Uniwersytet Wrocławski*

Prezentowany temat był próbą komparystycznego ujęcia ustawy o wolności gospodarczej, powszechnie skrótowo określanej mianem ustawy Wilczka, a także obecnie obowiązującej ustawy o swobodzie działalności gospodarczej. Praca za punkt wyjścia przyjęła konstytucyjne podłoże regulacji swobody prowadzenia działalności gospodarczej. Podjętą analizę rozpoczęto od nakreślenia indyferentnych różnic pomiędzy pojęciami wolność, uprawnienie i swoboda. Wskazano również kluczowe regulacje Konstytucji PRL z 1952, a także Konstytucji RP z 1997 roku, w szczególności art. 33 i następne obecnej Konstytucji i ich odpowiedników normatywnych. W rezultacie broniona była teza o negatywnym uregulowaniu zakresu wolności, z uwzględnieniem, że w istocie nie ma ona charakteru pierwotnego, niezależnego od prawodawcy lecz nabyty i bliższy do prawa lub swobody działalności gospodarczej. Ponadto nakreślono pojęcie społecznej gospodarki wolnorynkowej.

Referat ogniskował w porównaniach na kluczowych pojęciach tj. przedsiębiorca, przedsiębiorstwo, prawo działalności gospodarczej, działalność gospodarcza. W pracy wskazano na bariery o charakterze administracyjno prawnym. Innymi słowy wskazano tu na obowiązki zezwoleniowe, licencyjne albo działalność regulowaną. Celem referatu było niewątpliwie ukazanie śmiałości Ustawy Wilczka, jej wyprzedzającego pod względem prawnym jak i ekonomicznym, a także próba wskazania postulatów de lege ferenda aktualnemu Ustawodawcy. Tezy były dwie: Ustawa Wilczka miała charakter silnie pro rynkowy oraz w schyłkowym okresie Polski Ludowej władze socjalistyczne podjęły trud pozabrojnego zbliżenia ze społeczeństwem, wyczekującego z utęsknieniem systemu kapitalistycznego.

**„W naszym aparacie powiatowym towarzysze
wyobcowali się z klasy, z której pochodzą”.**
**Kontrole Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej
Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie w Komitetach
Powiatowych PPR na Lubelszczyźnie w latach 1945-1948**

*Michał Jan Bednarczyk, michal.j.bednarczyk@gmail.com, Rada Doktorantów KUL,
Wydział Nauk Humanistycznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II*

Zdobycie władzy przez komunistów w Polsce po zakończeniu II wojny światowej wiązało się z koniecznością rozbudowy struktur liczącej kilkuset członków konspiracyjnej Polskiej Partii Robotniczej, za sprawą której możliwa była nie tylko budowa scentralizowanych organów władzy, lecz także, co ważniejsze, terenowych struktur partii, umożliwiających zarządzanie najniższymi szczeblami administracji partyjno-państwowej. Działania te nie byłyby możliwe bez właściwego nadzoru, którym objęte miały być instytucje PPR, za który odpowiadała Centralna Komisja Kontroli Partyjnej i jej terenowe ekspozytury. Organ ten, mający przede wszystkim zajmować się prowadzeniem dyscyplinarnych postępowań przeciwko działaczom dopuszczającym się łamania statutu partii, miał również za zadanie kontrolować funkcjonowanie instytucji partyjnych niższych szczebli, a także pracę etatowych pracowników poszczególnych komitetów.

CKKP, jako organ centralny nie dysponował pełnym obrazem działalności partii w terenie, refleksję należy zatem skoncentrować na komisji wojewódzkiej, mającej bezpośrednią sposobność obserwowania budowania „zrębów władzy ludowej”. Istotnym z punktu widzenia komunistów obszarem była „kolebka” ich władzy – Lubelszczyzna, posiadająca rozbudowane struktury partii komunistycznych, poczynając od dwudziestolecia międzywojennego.

Celem referatu było przedstawienie relacji między Wojewódzką Komisją Kontroli Partyjnej Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie i Komitetem Wojewódzkim PPR w latach 1945-1948. Poznanie ich pozwoli stwierdzić, w jaki sposób w strukturach wojewódzkiej organizacji partyjnej funkcjonował organ, którego kompetencje budziły duże kontrowersje, dotyczące głównie groźby dublowania działań z instytucjami KW. Ten drobny zdawałoby się wycinek z działalności PPR może okazać się istotny przy rozważaniach wokół terenowych przedstawicielstw „partii robotniczej” w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej.

Wpływ reform gospodarczych w okresie transformacji systemowej na polskie społeczeństwo. Trudna droga do spójności społeczno-ekonomicznej

Dominika Marczałak, dominikamarczałak018@wp.pl, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Uniwersytet Łódzki, www.uni.lodz.pl

Z perspektywy czasu transformacja systemowa wydaje się być procesem koniecznym do przeprowadzenia, choć budziła niejednokrotnie kontrowersję, zwłaszcza w okresie przemian i najbliższych latach po wdrożonych reformach. Przełom lat 80-tych i 90-tych wyraźnie wskazywał na zakończenie pewnej epoki w dziejach państw Europy Środkowej i Wschodniej, gdzie specyfika systemu socjalistycznego wymagała wprowadzenie rewolucyjnych zmian w systemach politycznych krajów wspomnianego obszaru, w tym również Polski. Proces zainicjowanych przemian nie należał do najłatwiejszych, bardzo szybko malało pooracie dla wdrożonych reform wśród polskiego społeczeństwa, gdy to odczuło skutki ekonomiczne wprowadzonych zmian. Czy była alternatywa dla przeprowadzonych reform? Jakie przełożenie miały wdrożone wówczas reformy na późniejszy rozwój Polski? Czy wdrożenie łagodniejszego procesu przemian gospodarczych umożliwiłoby współczesnej Polsce na osiągnięcie obecnego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego? W wyniku przeprowadzonej analizy dowiedziono, iż w transformującej się Polsce radykalizm dokonywanych przemian oraz ich rezultaty stały się szczególnie widoczne i przyniosły społeczeństwu odczuwalne korzyści ekonomiczne, zauważono również, że socjalizm nie spełniał oczekiwań społeczno-gospodarczych, wobec tego należało zmienić ustrój. Niewątpliwie z perspektywy czasu słusznym jest zastosowanie stwierdzenia, iż wdrożony wówczas polski kapitalizm był wynikiem jedyne go w swoim rodzaju eksperymentu. Wprowadzenie w Polsce demokratycznego ustroju oraz trud urynkowania polskiej gospodarki zaowocowały, m.in. włączeniem Polski do struktur Rady Europy, OECD czy NATO. Należy również zauważyć, iż w opozycji do niewątpliwych profitów odniesionych podczas transformacji systemowej, wystąpił również skutki negatywne, m.in. występujące wówczas nierówności społeczne uległy pogłębieniu, i pomimo wielu prób ich zniwelowania poprzez wdrażanie rządowych programów naprawczych, problem ten nadal jest zauważalny.

Indeks Autorów

Akimenkow J.....	27
Bednarczyk M. J.	28
Biletska M.	16
Cetera M.....	23
Daszkiewicz Z.	22
Drzewiecki P.	22
Fic-Lazor A.....	9
Jurek K.....	13
Kalka A.	17
Karpiński M. D.	26
Kumor K.	21
Łochowska B.	18
Marczak D.	29
Pachucki-Włosek K.....	20
Siemiński D.....	14
Siwek K.....	15
Słowiński P.....	19
Smyczek K.....	24
Wielgosz Ł.....	25